

Positiv atferdsstøtte – PAS som verdigrunnlag, rammeverk og metodisk tilnærming i miljøarbeidet

Fagkonferanse Stokka Forum 17. september 2019

v/Eivind Mikkelsen, leder av veiledningsteamet i EFF-enhet for funksjonshemmede

Hva er positiv atferdsstøtte - PAS?

Positiv atferdsstøtte er et **verdi- og metodemessig rammeverk** for å forstå, forebygge og redusere utfordrende atferd hos brukerne **med mål** om at disse skal oppnå **meningsfulle liv og sikres aktiv deltagelse i relasjoner, aktiviteter og i samfunnet.**

Bygger i Europa verdimesig på:

- Personsentrerte humanistiske verdier.
- Den europeiske menneskerettighetserklæringen og FN-konvensjonen om rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne.
- Normaliserings-, inkluderings og myndiggjøringsideologi.

Bakgrunn for PAS

PAS, på engelsk Positive Behaviour Support (PBS), har sine røtter tilbake til 80- tallet da fagpersoner begynte å utvikle og forske på en «ny» tilnærming ovenfor enkeltelever med utfordrende atferd.

Tilnærmingen ble utviklet av ulike grunner:

- Større fokus på borgerrettigheter i USA .
- Ønske om et alternativ til overdrevet fokus på konsekvensbasert tilnærming i atferdsanalytisk behandling av utfordrende atferd.
- Som en reaksjon på utstrakt bruk av aversive/straffende behandlingstiltak.
- Likevel brukes metoder fra atferdsanalysen videre, spesielt for å kartlegge den utfordrende atferds funksjon, men da med bakgrunn i verdigrunnlaget til PBS.

Bakgrunn for PAS forts.

- Fra først å ha startet opp som et skolebasert program har PBS utover 2000-tallet, både i USA og Storbritannia, blitt utvidet og videreutviklet og er nå tatt i bruk innen helse- og omsorg i store deler av USA og Storbritannia som et rammeverk for å bistå personer med funksjonsnedsettelse i å oppnå meningsfulle liv og sikres aktiv deltagelse i samfunnet, og for å forebygge og redusere utfordrende atferd.
- United Response har sammen med Tizard center, University of Kent utarbeidet en egen Positive Behaviour Support guide som er tatt i bruk i store deler av England.
<https://www.unitedresponse.org.uk/positive-behaviour-support-guide>

PBS i England/UK – PAS i Norge

- Den varianten av PBS som er tatt i bruk i Norge ble presentert i Rogaland i 2014 og 2015 av Dr. Nick Gore og Dr. Julie Beadle Brown, Tizard Centre, University of Kent, UK.
- I Norge har vi valgt benevnelsen Positiv atferdsstøtte - PAS.
- PAS er nå tatt i bruk på Jåttå videregående skole, deler av Stavanger kommune, EFF-enhet for funksjonshemmede i Sandnes kommune og på Bryne videregående skole.
- Randaberg videregående, Klepp kommune, samt en rekke andre virksomheter rundt i Norge er også i ferd med å innføre PAS.
- PAS inngår som en del av VID vitenskapelige høgskole sin videreutdanning: «Utviklingshemning og utfordrende atferd».

Nøkkelkomponenter ved PAS (Gore 2018 i SOR 3/18)

Verdier	<ol style="list-style-type: none">1. Forebygging og reduksjon av atferd som utfordrer skal skje innenfor rammebetingelsene; økt livskvalitet, inkludering og aktiv deltakelse.2. Tiltak bygger på brukers interesser og muligheter/ferdigheter. Aversive/ubehagelige og restriktive tiltak søkes unngått.3. Tiltak utformes i samarbeid med mottaker for å trene inn ferdigheter som kan ivareta viktige funksjoner for personen (eks. kommunikasjon, ADL osv), og ferdigheter som kan erstatte atferd som utfordrer.
---------	---

Nøkkelkomponenter ved PAS forts.

Teori og kunnskapsgrunnlag

4. Legger til grunn at atferd som utfordrer har en funksjon for personen.

5. Primært blir prinsipper etter atferdsanalysen brukt for å forstå/forklare/endre atferd.

6. Sekundært blir andre tilnærminger benyttet for å forklare/forstå/endre atferd.

Nøkkelkomponenter ved PAS forts.

Prosess	<p>7. Beslutninger, valg av mål og tiltak baseres på data; både subjektive erfaringer og objektiv dokumentasjon.</p> <p>8. Bruk av (utvidet) funksjonelle analyse for å forstå atferdens funksjon.</p> <p>9. Ut fra analysen utarbeides det multiple tiltak for å forebygge/endre atferd som utfordrer. (proaktivt), inkludert ferdighetstrening, og tiltak for å møte/håndtere atferden (reaktiv).</p> <p>10. Implementeringsstøtte, oppfølging, registrering og evaluering av tiltak på kort og lang sikt</p>
---------	---

PAS

- Bygger metodemessig på anvendt atferdsanalyse, utvidet funksjonell analyser og andre evidensbaserte/vitenskapelige metoder.
- Med å åpne opp for andre tilnærminger kan PAS forene både biologiske, psykologiske og atferdsmessige forklaringsmodeller og tilnærminger.
- Krav om etisk praksis, uansett tilnærming.
- Holdningen innen PAS er at utfordrende atferd alltid har en grunn; det er persons beste måte å prøve å få ivaretatt sine behov på.
- I PAS er forbedring av livskvalitet både en intervensjon og et mål.
- PAS som tilnærming kan vise til omfattende forskning av effekt på økt deltagelse og reduksjon av utfordrende atferd.

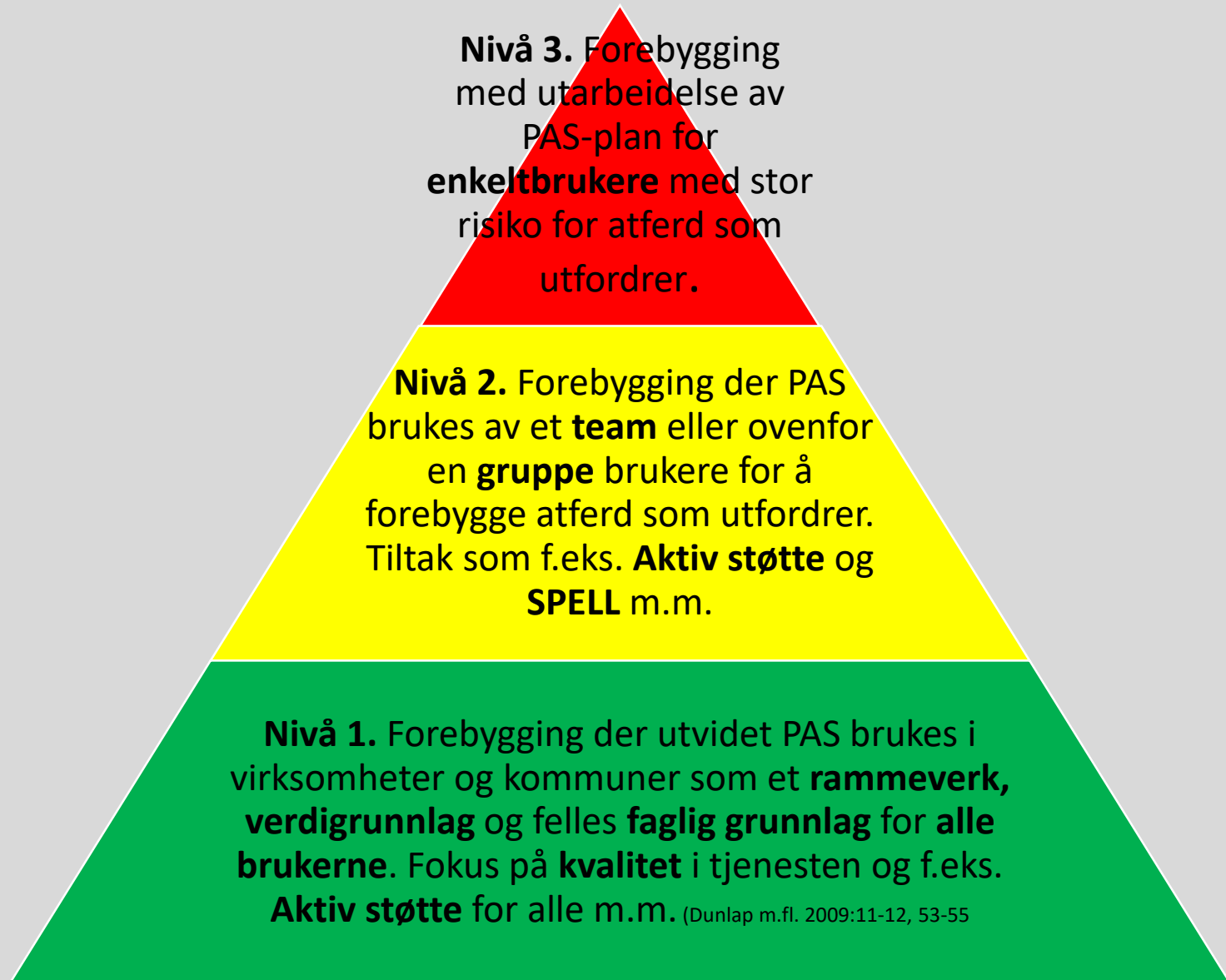
PAS i miljøarbeidet

- Ut fra PAS skal tjenesteyting og forebygging og reduksjon av utfordrende atferd skje innenfor rammen av grunnleggende menneskerettigheter, økt livskvalitet, inkludering, aktiv deltakelse og utvikling av verdsett sosial rolle.
- Tjenesteytingen/tiltakene skal bygge på **personens interesser, ferdigheter, ønsker** og **muligheter**.
- Ubehagelige og restriktive tiltak ovenfor personen søkes unngått.
- Kartlegging, utarbeidelse og evaluering av tiltak skal skje i et nært **samarbeid** mellom fagfolk, ansatte og pårørende, samt brukeren selv i den grad dette er mulig.
- Med sitt sterke fokus på livskvalitet, deltagelse og forebygging kan PAS være et rammeverk for miljøarbeidet med ALLE brukere med funksjonsnedsettelse.

Mål med PAS

- **God livskvalitet** for brukerne og deres familier gjennom gode, målrettede tjenester.
- **Deltagelse** i meningsfulle aktiviteter og relasjoner. Deltagelse er både en målestokk og et tiltak for god livskvalitet.
- **Forebygging og reduksjon av utfordrende atferd** gjennom å endre noen av de forholdene som bidrar til at slik atferd utvikles og opprettholdes.
- **Øke ansattes trivsel og kompetanse** gjennom støtte, opplæring, oppfølging og tilbakemelding.
- **Støtte og samarbeid med pårørende** og andre involverte.

PAS pyramiden; implementering og bruk på 3 nivåer

Positiv atferdsstøtte kan innføres på tre hovedmåter/nivåer:

- **Nivå 1:** Ved at hele organisasjonen bruker utvidet Positiv atferdsstøtte som et rammeverk for tjenesteytingen for å sikre **kvalitet i tjenesten, gode livsvilkår/ god livskvalitet** og **aktiv deltagelse**, der grad og intensitet av involvering varierer med brukernes behov (også kalt Wide Positiv Behavioural Support).
- **Nivå 2:** Ved at et team av fagfolk bruker Positiv atferdsstøtte ovenfor **grupper** eller **enkeltpersoner**. Involveringen tar også her sikte på å legge til rette for god **livskvalitet** og **aktiv deltagelse**, men kan også innebære mer konkrete strategier som SPELL for å **forebygge og håndtere atferd som utfordrer**.
- **Nivå 3:** I enkelsaker der et team bruker Positiv atferdsstøtte brukes som en metodisk **prosess** for å bedre **livskvalitet**, sikre **aktiv deltagelse** og **forebygge, redusere og håndtere atferd som utfordrer** hos **enkeltpersoner**. Dette gjøres i form av utarbeidelse av, - og gjennomføring av en **individuell Positiv atferdsstøtteplan**.

(Gore 2018 i SOR 3/18)

Sammenhengen mellom Aktiv støtte, SPELL og PAS

- **Aktiv støtte** og **SPELL** er ikke en «offisiell» del av opprinnelige Positiv atferdsstøtte/Positive Behaviour Support.
- Etter inspirasjon fra Julie Beadle Brown og Nick Gore ved Tizard Centre, University of Kent har alle som arbeider med PAS i Rogaland likevel valgt å ta i bruk disse tilnærmingene for å oppnå målene om aktiv deltagelse og god livskvalitet i PAS.

Person-centred active support/ Aktiv støtte

- Utviklet av blant annet Julie Beadle-Brown fra Tizard Centre, University of Kent, Canterbury.
- En personsentrert og universell tilnærming som sikrer engasjement og aktiv deltakelse i relasjoner, aktiviteter og samfunnet - for alle med nedsatt funksjonsevne.
- Beskrives som tilpasset støtte for å lykkes i aktiviteter og situasjoner.
- Selv om mye fra Aktiv støtte er kjent fra før kan kunnskaper om Aktiv støtte bidra til å gi tjenesteyterne et felles teoretisk fundament og språk, og kan bidra til å ytterligere øke brukernes engasjement, aktivitet, deltagelse og kontroll i eget liv.

(Mansell & Beadle-Brown, 2012)

Aktiv støtte

Beskrives som tilpasset støtte for å oppnå suksess i aktiviteter og situasjoner gjennom fire prinsipper:

1. **Hvert øyeblikk har sitt potensial** – sine muligheter (Let etter muligheter for brukeren til å være aktivt deltagende/involvert)
2. **Lite og ofte** (Unngå for lange økter. Gi brukeren mulighet til å velge seg inn og ut av situasjon/aktivitet)
3. **Gradert hjelp/støtte** (Gi nok støtte til at situasjonen/aktiviteten lykkes – blir god, tilpass til brukeren dagsform)
4. **Maksimering av valg og kontroll** i situasjonen

SPELL - Historie

- SPELL er utviklet gjennom mer en 50 år av den nasjonale organisasjonen for autisme i Storbritannia (The National Autistic Society – NAS). Videreutviklet av Tizard Centre, Kent University.
- Utviklingen av SPELL er dynamisk, bygger på innspill og erfaringer fra mennesker med autisme, deres pårørende og fagfolk.

SPELL - Rammeverk

- SPELL er et rammeverk og en måte å organisere tjenester til mennesker med autismespekterdiagnose (ASD), kognitiv funksjonssvikt, eller andre mennesker med stort behov for struktur.
- SPELL skal legge til rette for å utvikle **de sterke sidene** og **ferdighetene personen allerede har**. Dette krever en grundig kjennskap til, kunnskap om og forståelse for personen.
- SPELL er ingen behandling i seg selv, men **angir prinsipper** for samhandling og tilrettelegging i miljøet som kan fremme livskvalitet og redusere atferd som utfordrer.

Nøkkelverdier/ prinsipper i SPELL:

1. Individuell tilnærming og tilrettelegging.
2. Positiv tilnærming og forventning. Vektlegging av det personen kan, og har mulighet for å oppnå.
3. Ærlighet - unngå overdrevne eller villedende påstander. Innrøm at vi ikke vet alt.
4. Respekt for den enkelte, aksept av personens egenart.
5. Etisk praksis. Minst mulig inngripende, i tråd med grunnleggende menneskerettigheter og rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Velge sosialt gyldige tiltak.

SPELL

- **Structure** (Struktur).
- **Positive approaches and expectations** (Positive tilnærminger og forventninger).
- **Empathy** (Empati).
- **Low arousal** (Lavaffektiv tilnærming).
- **Links** (Lenker til og mellom involverte parter for å sikre samarbeid og konsistens).

Eksempler

- Mann, sjeldent syndrom, psykisk tilleggslidelse angst/depresjon m.m. Stort funksjonsfall i perioder. PAS; Aktiv støtte og SPELL
- Dame, 20 årene, autisme og utviklingshemming, sårbar for endringer og ulik praksis. PAS; SPELL
- Dame, 20 årene, utviklingshemming, mye verbal og fysisk utfordrende atferd. Stor endring i miljøarbeidet de siste to årene. PAS; Aktiv støtte og SPELL

Intervensjoner ut fra PAS består vanligvis av flere ulike faktorer/tiltak, og kan omfatte:

- Endringer som kan gi bedre livskvalitet på ulike områder; herunder engasjement i meningsfulle aktiviteter og relasjoner (Aktiv støtte)
- Ferdighets-/ kommunikasjonstrening (SPELL)
- Endringer i miljøet rundt personen, endre forhold som kan påvirke forekomst av atferd som utfordrer (SPELL)
- Endring/tilpassing av systemer/tjenestetilbudet rundt brukeren (SPELL)
- Opplæring og støtte av ansatte (SPELL)
- Involvering av, og støtte av pårørende (SPELL)
- Det kan i tillegg være nødvendig å utarbeide tiltak som kan begrense risiko / skade hvis og når atferd som utfordrer oppstår

PAS-plan - grunnlag

- For noen brukere som har en utfordrende atferd kan det være nødvendig å utarbeide en mer konkret og spesifikk PAS-plan.
- PAS planprosessen starter med en **utvidet funksjonell analyse** av viktige diagnostiske og bakenforliggende forhold, samt av -når, -hvor og -hvordan personen viser, og ikke viser, den utfordrende atferden. Målet er å prøve å få en forståelse av atferdens funksjon, slik at man kan støtte personen til å takle det som skjer, og hjelpe personen til å få kontroll over situasjonen/omgivelsene.

En positiv atferdsstøtte plan skal inneholde:

1. Kort sammenfatning av viktige opplysninger om brukeren. Både kort historikk/bakgrunn, ressurser og interesser (bli kjent med, få fram hva som kan bygges på - styrkes)
2. Beskrivelse av brukerens atferd som utfordrer og oppsummering av en utvidet funksjonell analyse - teori om årsak/funksjon(er) til den atferd som utfordrer (forstå noe om årsak)
3. Beskrivelse av hvilken ferdighetstrening - utviklingstiltak som skal iverksettes (styrke/dyktiggjør personen)
4. Beskrivelse av konkrete forebyggende strategier for å redusere sannsynligheten for atferd som utfordrer (forebyggende og livskvalitetsstyrkende tiltak)
5. Beskrivelse av strategier som skal brukes dersom atferd som utfordrer oppstår (nødplan)
6. Dokumentasjon/registering og evaluering (evaluer og vurder veien videre)

Evaluering innen PAS forts.

- Evalueringen er pragmatisk og fleksibel i henhold til vitenskapelig praksis og validitet (gyldighet) i analyse av ulike effekter av tiltak.
- Innhenting av data bør inkludere både kvantitative (målbare) data og kvalitative data (intervjuer, spørreskjemaer, rapporter, systematiske observasjoner m.m.)
- Disse dataene brukes systematisk for å evaluere og guide videre intervensjoner.
- PAS sitt fokus på livskvalitet styrer hvilke data som skal samles inn. Ikke kun det som går på reduksjon av problematferd, men også **trivsel, økning i ferdigheter, aktiv deltagelse, forbedring av sosiale relasjoner** osv.

PAS videre i Norge?

Det finnes foreløpig ingen standard for opplæring i PAS i Norge, men:

- VID vitenskapelige høgskole Rogaland sin videreutdanning: «Utviklingshemning og utfordrende atferd» bidrar til å spre PAS rundt i landet
- Et lokalt PAS-nettverk i Rogaland arbeider med å utvikle kurs med noenlunde lik standard
- EFF i Sandnes har begynt å åpne opp noen av sine kurs i PAS for eksterne deltagere
- AOF Rogaland starter egen fagskole i PAS høsten 2020
- Videre ???